

Honela idazten dut liburu bat

Bernardo Atxagaren ikastaroa

Iñaki ZUBELDIA

EHUK antolatutako udako ikastaroen barruan eman zuen Bernardo Atxagak, Donostiako Miramar Jauregian, abuztuaren 19an eta 20an, aipatu ikastaroa. Ikastaroak arrakasta itzela izan zuen, ehun lagunek parte hartu baitzuten bertan. Kontuan izan behar da abuztuaren erdi aldean izan zela ikastaro hori.

"Hitza mugatua da", esanez hasi zuen ikastaroa Atxagak. Eta horregatik hitza bere sotiltasunean mugatua delako nobela bat sortzearen zailtasuna azpimarratu nahi izan zuen. Fikziozko obra bat egin nahi bada, idazlea oso mugatua dagoela zioen Atxagak, hitza bera bezala. "Idazten hasi aurretik, idazlea askea da, nahi duen mundua sor dezake bere obran, baina lehenengo lerroetatik askatasun hori galtzen ari da eta lehenengo orria bukatutakoan askatasun horren zati handi bat galdu du jada, mundu konkretu bat sortzen hasi delako eta hor sortu duen munduaren logikarekin jarraitu behar duelako. Idazten ari den eran askatasuna murrizten doa eta bukaera aldera oso askatasun esparru txikia dauka, aurreko guztiak eramaten duelako eremu estu txiki horretara, narrazioaren logikari erantzun nahi badio behintzat."

Liburu bat idatzi nahi bada, "hitzen bitartez bizitza bat sortu behar dela", zioen Asteasuko idazleak eta baita ere idazleak bere poetika eduki behar duela, hau da mundua ulertzeko eta ikusteko modu propio bat. Norberaren "begirada" hori lan tresna bilakatu behar da. "Pertsona bakoitzak, gizabanakoak, mundu bat bizi du eta mundu berezi bat ikusten du, bizi garen mundu handi honen ba-

rruan”, zioen Atxagak. “Eta poetika hori, munduaren ikuspegi hori ez badaukazu, oso zaila da ezer tajuzkorik idaztea. Horretarako oso ona da norberak bere informazioak, bere sentimenduak, xehetasunik txikiak... koadernoetan gordetzea. Gero koaderno horiek zuk ahaztuta zeneukan hainbat bitxikeria gogoraraziko dizute eta sortzen ari zaren mundu berri horren ikuspegia aberasteko oso baliagarri izango zaizkizu.”

Idaztea ofizioarekin lotzen du Atxagak, zenbait genialidadearekin edo momentuko zoramen antzeko une distiratsu batekin identifikatzen baldin badu ere. “Lehen uste nuen argitaldaria baletza eman eta hurrengo 10 egunetan egiten den lana zela. Baina seguraski idaztea zuzentzea da, tresna traketsa dugulako”. Idazleak lan egin behar du ziurtasunez eta egindako lana behin eta berriz berrikusi. Aurrera joandakoan atzera itzuli eta hasieran idatzi duena eta ondoren datorrena ondo uztartuta dauden ikusi. Edo atzean idatzi duen zerbaitek aurrean dagoena aldatzera behartuko du idazlea, une horretako inspirazioak aurrekoa ahul eta indargabe ikusten duelako edo narrazioaren hariari azkeneko ikuspuntuak indar, bizitasun berri bat ematen diolako.

Zenbait teknika

Liburu bat idazteko tekniken artean zenbait puntu azpimarratu zituen Atxagak, halanola: mugimendua, objektuak, pertsonaia bereziren bat edo beste (bere ezaugarri eta guzti), kultura unibertsaleko obrak edo pertsonaiak erabiltzea, zerrendak, munduko izakiak animatuak bailiren ikustea edo azaltzea...

Mugimendua: Fikziozko obra batean bizitza bat sortu behar baduzu eta obra hori luze samarra eta korapilatsua baldin bada, funtsezkoa da obra horretan mugimendua sortzea. Atxagak modu desberdinetan lortzen du mugimendu hori: gertakizunak laburtuz edo luzatuz narrazioari komeni zaion eran; elipsiak eginez eta denbora luzeko gertakizunak oso hitz gutxitan azalduz...; txirringurpilaren edo motoaren edo kamioiaren mugimenduarekin norberaren barruko eta historiako gertakizunak lotuta eta jirabiran azalduz...

Objektuak: “Soinu-jolearen semea” liburuan objektuek garrantzi handia dute: bizikletak eta motoak indar eta esanahi berezia dute

istorioan, sonbreirua ere bai, Don Pedroren baskulak, tximeletak edo mitxirrikek, Daviden orriek...

Pertsonaia bereziren baten ezaugarriak: Don Pedro eta bere pisua eta Pantxo, bete-betea ez den mutikoa eta askotan amuarrainak harrapatzen edo emakumeak zelatzen azaltzen dena. Don Pedro eta bere pisuak izugarritzko jokoa ematen dio idazleari obra osoan zehar. Gainera, kalitate hori dela eta, pertsonaia oso ezaguna eta gertukoa egiten zaizu ehungarren orrialdean bezalaxe laurungarrenean ere. Pantxo, Ubanbe, Lubis eta besteekin ere antzeko zerbait gertatzen da, bereziki Pantxorekin eta Lubisekin.

Kultura unibertsaleko obrak: Atxagak Biblia eta bertako pertsonaiak edo gertaerak erabiltzen ditu, guztioi oso ezagunak zaizkigulako, eta egia esan behar bada, sekulako etekina ateratzen die pasarte horiei, bereziki Cain eta Abel aipatzen dituenen. Obran izugarritzko indarra hartzen du Abel eta Abel azaltzen direnean bi zintzo adierazteko edo Cain bat hiltzea (pertsona gaizto eta hiltzaile bat hiltzea) nola hartu beharko litzatekeen iradokitzen duenean. Biblian Abel (zintzoa) hiltzen du Caine (gaiztoak), baina ez du ezer esaten Cain (hiltzaile gaiztoa) hiltzeari buruz. Nola hartu behar ote litzateke heriotza hau (hiltzaile gaiztoaren heriotza, alegia), batez ere zeure burua salbatzeko egiten duzunean (Don Pedroren kasua, kamioian paseoa egitera –hiltzera– daramatenean...) Pasarte hauek guztiek sekulako indarra eta batez ere kezka eta gogoeta sortzeko ahalmena ikaragarria dute.

Zerrendak: Atxagaren obran zerrendak maiz samar azaltzen dira eta irakurlearen memoriarentzat euskarri bezalako zerbait dira: mitxirriken edo tximeleten zerrendak, sagar mota desberdinen zerrendak, Obaban galtzen ari ziren hitzenak, Don Pedrok kartzela ilunean aurkitu zituen lata eta janarien izenak, herrien edo tokien zerrendak...

Munduko izakiak animatuak bailiren ikustea edo azaltzea: Mundu animatuak ere izugarritzko garrantzia du Atxagaren poetikan. Obra honetan zerbait gutxiago ageri baldin bada ere, presente dago zenbait tokitan. Baina "Bi anai" edo "Behi euskaldun baten memoriak" bezalako lanetan modu genialean ageri dira animalien munduko pasarte animatu horiek: erbinudearen edo sugaeren mintzoa, behiaren edo trikuaren oroimena, tximeleta baten sentipena...

Puntu hauez gain Atxagaren azken liburuak baditu ukitu magiko eta genial horietako batzuk: Mary Annen begiak *North Cape* dira, urdin-urdinak direla adierazteko; *bigarren begiekin ikusi zuen* begi normalekin ikusi ezin daitekeena adierazteko, barruko begiradarekin edo intuizioarekin ikusi zuela esateko; *Komarov kamarada* eta *poltsarekin egiten duten torturaren eszena* lotzea genio baten eta egu-nero lanean gauza berrien bila dabilenaren fruitu zoragarria da... Argi dezadan Komarov hori bere nabe espazialean pixkanaka oxigenorik gabe geratu eta hil zen astronauta izan zela... Torturatzen dutenean eta poltsa jarriz asfixia sortzen diotenean, Atxagaren pertsonaia, ia konoterik gabeko egoeran, Komarov kamaradaren nabe espazialean ageri da, oxigeno faltaren sentazioak era konzientean bizitzen ariko balitz bezala... Geniala da lotura hori eta esan beharrik ere ez dago torturaren eszenari izugarritzko indarra eta egia itxura ematen diola eta benetan zirraragarria suertatzen dela irakurlearentzat.

Hizkuntzaren arazoa

Atxagaren hizkuntza errekatxo bat bezalakoxea da, garbia, gardena, murmuriotsua, goxoa, saltaria, freskoa, hezea... eta. aldi berean, aberatsa, betea, iradokiorra, gauza pilo bat burura ekarrarazten dizkizuna, ulergarria, erraza eta pasarte zoragarri batzuetan herrikola, pertsona herrikoiek hitz egiten dutenean edo pertsona herriko horien bizimodua azaldu behar duenean. Horregatik da hain goxoa Atxagaren hizkuntza, Asteasukoa delako ere bai noski, baina batez ere, hizkuntza ezagutzen duelako, asko lantzen duelako, eta hizkuntzari buruz gogoeta sakona egin duelako. Oso kuriosoa suertatu zitzaidan ia inon ikusten ez den eta apenas entzuten den *hori eta horrenbestez* modismo edo esamoldea bospasei aldiz Atxagaren ahoan entzutea.

Eta gure artean, hizkuntza purista eta korapilatsua hizkuntza aberatsarekin eta euskara jatorrarekin nahasteko joera badagoenez eta Euskaltzaindiak berak eta Eusko Jaurlaritzako hizkuntz zuzentzaileek ere batzuetan kiskilloso jartzen direnez eta txikikeria kaxkarrei garrantzia handia ematen dietenez, Atxagaren hitz batzuk ekarri nahi ditut hona gogoeta bat egiteko. Hitz hauek "Euskalgintza sindikal-gintzan txertatu – Dokumentuak" liburuxkatik atera ditut eta Atxagak emandako hitzaldi batetik hartuta daude:

«Beraz, nik gaur egun guretzat poetika bat eskatzen dudanean, jakina, eskatzen dut zerbait orokorra, eskatzen dut, nahi baduzue, sentsibillitate bat. (...)

Jakina, nik ez daukat nire eskuan aparteko kartarik, daukadan karta bakarra gai honi buruz hitz egiteko, hain zuzen, hizkuntza erabiltzearena da. Alegia, nik asko erabiltzen dut gure hizkuntza, izugarri, egunean, hitz egiteko kontuak aparte, zortzi bat ordu bai. Gainera, badakizue, noski, nik bukatu berria dut liburu bat bostehun orrialde dituena. Bostehun orrialde horiek egiteko mila orrialde baino gehiago idatzi ditut. Lau urte egon naiz. Benetan izan da erresistentzia proba bat, bai niretzat eta bai hizkuntzarentzat. Ze, hizkuntzak, hola laburrean, eguneroko bizitzan oso erraz egiten du lan. (...) Beraz, nik gaur egun daukadan karta bakarra da nire lan honena, nire erresistentzia proba horrena. Nik hizkuntza jarri dut proban liburu hori egiterakoan. Nik ikusi dudana aurren-aurrena, idazten ari nintzen bezala, erresistentzia proba honetan, Euskal Herrian hizkuntzaren inguruan aspalditik dabilen mamua izan da, eta mamu hori da garbizalekeria. Eta harritu egin nau, ze guk beti garbizalekeria lotu izan dugu halako ideologia jakin batekin (... Sabino, Larramendi...). Guk badakigu garai hartako euskaldunek bere burua nolabait kanporatzeko, nabarmentzeko, gure hizkuntzaren edertasuna adierazteko, halako exagerazio handietan sartu zirela eta ez zutela onartzen beste hizkuntzarekin inolako antza zeukan hitzik, eta horri deitu diogu beti garbizalekeria, eta badakigu edo esan zaigu garbizalekeria hori oso txarra dela. Baina nik ez nuen uste gaur egun holako mamu bat hor ibiliko zenik. Idazten ari nintzen bezala, aipatzen dizuedan erresistentzia proba honetan, hor non konturatu naizen gaur egun ere lema, hiztegiak egiten dituztenen lema, eta zuzentzaileen lema, eta gaur egun nagusi diren joeren lema dela gutxi gorabehera, lehengo: "Ahal dela, egin ezazu, erabili ezazu beste erderarekin antzik ez duen hitz bat, baina ez ezazu egin lehen bezala, ez ezazu egin Sabinok egiten zuen bezala, ez egiozu deitu telefonoari urrutizkina, hori exagerazio bat da, baina egin ezazu birekin bat (...), eta orduan, hor non bat-batean ni egokitu naizen hirurehungarren orrialdean, arazo izugarri batekin; hor non ikusten nuen gizarteak, hiztegiaren bitartez, bikote bat proposatzen zidala: 'pizina' jarri ordez, hobe duzu 'igerileku' jartzea... 'kuadrilla' jarri, eta hobe duzu 'lagun talde'. Eta, era berean, 'geltoki', 'estazio' ordez. Jakina, beti da birekin

egiten da bat. Gelditu eta toki, geltoki. Igeri gehi leku, igerileku. Belar metaforak ez ditut maite, baina erabili egingo dut oraingoan: joera hau lapaitza bezala, belar txarra bezala, belar ziztrina bezala hedatu da euskarazko testu guztietan. Eta esaten da: "joera hau noski zilegi da, ez dago gaizki, hain zuzen 'errepide' esatea, tradizioa duen hitz bat da, Axularrek erabiltzen zuen, Lardizabalek erabiltzen zuen, hor ematen zaio oinarria aukera honi. Gainera euskarak berak holaxe egiten ditu hitzak, aglutinantea da, eta bestalde praktikoa da, eta erabili ezkerro modu laburrean eta abar ez du behin ere huts egiten. 'Igerileku' oso ondo dago, 'igerilekura noa', zer ondo"

Baina idazten ari zarenean (...), benetan hizkuntzari lan egina-razten zaionean (ze, hizkuntzak lan egiten du, hitzek lan egiten dute, komunikatu egiten dute eta zuk lanean jartzen dituzu eta esaten dute, beste erremediorik ez daukatenean esaten dute esan behar dutena eta zuk lan egiten duzu horren alde) orduan ikaratu egiten zara birekin bat egiteko kontu horrekin, beste batzuetan teilatura igotzen zara (...). Izanez ere, desesperatuta zaude proposatzen dizuten lexiko horrekin, neurri batean absurdoa dela konturatzen zara, ez daukala etorkizunik. (Hemen sartuko nituzke nik *marmelada*, *krokodilo*, *orquestra*, *pedagogia* –irakur bedi erdarazko pedagogia bezala–, metodologua eta hainbat txepelkeria absurdo. Ohar hau nirea da, I. Z.rena). Ondo lan egiten ez duen hizkuntza bat ez da ezertarako. Ondo jotzen ez duen mailu batek ez dauka etorkizunik, baztertuta geldituko da etxean. (...)

BERNARDO ATXAGA

Dokumentuak 3

Euskalgintza sindikalginzan txertatu

MANU ROBLES-ARANGIZ INSTITUTUA

Atxagaren hitz hauek garbi uzten dute berak duen hizkuntza-erikiko kezka. Hizkuntza lantzen maisu aparta da Asteasuko idazlea eta hizkuntzari buruz gogoeta egiterakoan ere maisu bat dela erakusten digu. Baina nago gogoeta hauek ez ote duten belarri gorretan bote egingo, ez ote diren lur antzuan eroriko... Zaila da Atxagak adierazten duen korrante horri aurre egitea, hizkuntz arloan ez baitago "intsumisorik", edozein gauza onartuta ere gehientsuenek oso erraz men egiten baitiote erabaki horri eta horrela doa gure hizkuntza gaixoa (kasu batzuetan behintzat) absurdoaren bidean bo-teak ematen. Hiz-kuntzak komunikatzeko balio behar du eta ahal

dela kutsu okerrak eta gaiztoak garbitu egin behar zaizkio, baina hortik *koadrilla* baztertu eta *lagun talde* idaztera behartzea edo *orkestra*, *marmelada*, *krokodilo* bezalako hitzak derrigortzea eta *pedagoguia*, *metodologuia*, *maguia*, *maguiko*, *exogueno*, *endogueno* eta antzeko txepelkeriak onartaraztea izugarrikeria iruditzen zait. Ondo dago grekeraz hala ahoskatuko zituztela jakitea eta sasijakintsuek hori badakitela beste tontoloei jakinarazi nahi izatea, baina hortik ahoskera hori inponitu nahi izatera salto handiegia dago eta, Atxagak zioen bezala, mailu oker, trakets, ballorik gabeko bat inponitu nahian ari dira.

Eta hara, non konturatu naizen, Bernardo Atxagaren ikastarotik salto handi bat eman dudala hizkuntza arauen arlora edo esparrura. Eta hau beste eztabaida baterako gaia da, baina bego Atxagaren aipamen hori, norbaitek plazaratu beharreko arazo oso garrantzitsua baita.

Bukatzeko esan dezadan "Honela idazten dut liburu bat" izeneko ikastaroa oso praktikoa eta atsegina izan zela eta nik behintzat asko ikasi nuela Atxagak emandako aholku, teknika eta baliabideetatik.